

Nadané děti a česká realita

Alžběta Peutelschmiedová

Katedra speciální pedagogiky PdF UP v Olomouci

Souhrn

Článek přináší stručný vhled do současného stavu výchovy a vzdělávání nadaných dětí v České republice. Zdůrazňuje nezbytnost respektování specifického přístupu k nadaným a talentovaným dětem a doporučuje zařadit jejich výchovu a vzdělávání do oblasti speciální pedagogiky jako osob se specifickými potřebami.

Klíčová slova

Nadání, talent, výchova a vzdělávání, speciální pedagogika, osoba se specifickými potřebami

Summary

The article brings a short information on contemporary state of the education of gifted children in Czech republic. The author points to the necessity to respect special attitudes towards gifted children and recommends to realize their education within the framework of special education as the persons with special needs.

Keywords

Gift, talent, education, special education, person with special needs

Reakce na recenzi :

Je záměrem autorky v krátkém časovém horizontu publikovat samostatný článek reflektující výzkumnou činnost prof. Joan Freemanové a její kontakty s odborníky v České republice.

Podle nositele Nobelovy ceny za literaturu Gabriela Garcíi Márqueze měl G. B. Shaw zaznamenat větu : „Již v raném dětství jsem musel přerušit své vzdělávání a chodit do školy“. Tato věta s velkou pravděpodobností dříme do budoucna v podvědomí jisté části české populace dětského věku.

České školství nejméně od dob Nejedlého jednotné školy věnuje pozornost dětem se schopnostmi a předpoklady pouze na určité části Gaussovy křivky rozprostření uvedených atributů osobnosti. Od 90. let minulého století se s různými nadějemi či obtížemi snažíme o školy waldorfské, Montessori a vůbec hledáme vzory v zahraničí, méně se již rozpomínáme na vlastní dobré a příkladné tradice, kupříkladu na Vránovy progresivní prvky Baťových škol ve Zlíně. Nelze přehlédnout, že ve zmiňovaných 90. letech se v příslušných českých odborných tiskovinách objevuje snaha věnovat péči školské populaci také na opomíjeném pólu Gaussovy křivky, to znamená dětem označovaným jako nadané (s přívlastkem mimořádně i bez něho) nebo talentované. Tyto snahy se pojí se jmény Drábková, Vondráková, Pýchová a zejména s ustanovením a následnými iniciativami Společnosti pro talent a nadání (STAN). Navazují se mezinárodní styky, STAN se stává členem European Council for High Ability (ECHA), ale prioritní jsou kontakty se slovenskými odborníky. Ti v čele s psycholožkou PhDr. Jolanou Laznibatovou oslavili v listopadu 2003 na III.mezinárodní konferenci v Bratislavě již desáté výročí vzniku prvních tříd pro nadané děti na Slovensku a páté výročí založení Základní školy a gymnázia pro mimořádně nadané děti v Bratislavě.

Impulsy vycházejí hlavně z řad psychologů. Učitelé víceméně mlčí, i když je zřejmé, že péče o nadané děti do budoucna – jako v jiných oblastech – bude záležitostí týmovou. Schematicky lze rozvrhnout, že identifikace inkriminovaných dětí by měla přináležet převážně psychologům, výchovně vzdělávací proces nadaných pak pedagogům.

Učitelé nemusejí začínat v péči o nadané děti na příslovečné „zelené louce“. V geografických oblastech, které jsme přivykli nazývat civilizovaným světem, spadá péče o nadané jedince logicky do sféry v České republice označované jako speciální pedagogika. Politické rozložení sil po ukončení 2. světové války pochopitelně neblaze poznamenalo i československé školství. To dospělo až k převzetí sovětského modelu péče o osoby se specifickými potřebami a – co je nejpodstatnější – k vymezení obsahu tohoto pojetí. Již terminus technicus defektologie, uplatňovaný v československém školství až do poloviny 60. let minulého století - implikoval a naplňoval představu výlučného zaměření na defekt, deviaci ve smyslu mínus a na následnou defektivitu jako poruchu celistvosti jedince, manifestovanou poruchou společenských vztahů, kdy defekt nabývá sociální dimenze.

Požadavek systematizovat péči o nadané děti do oblasti speciální pedagogiky vychází z premisy, že tyto děti jsou osobami se specifickými potřebami a výchovně

vzdělávací proces takových jedinců – stejně jako dětí neslyšících, tělesně handicapovaných, nevidomých nebo mentálně retardovaných – vyžaduje speciální vyučovací metody a speciální tempo výuky. Je proto potěšující, že se již na katedrách speciální pedagogiky pedagogických fakult na univerzitách v České republice objevují první náznaky pregraduální přípravy pedagogů na práci s nadanými žáky – na UK v Praze formou nepovinného cvičení, na katedře speciální pedagogiky PdF UP v Olomouci již třetím rokem jako povinná účast na seminářích v závěrečných ročnících studia pod názvem Techniky práce s talentovanými. A právě terminologickým problémem zůstává identifikace žáků s uvažovanými specifickými potřebami. Jedná se o otázku kruciólního významu, o terminologické vymezení pojmu nadání a jeho běžně užívaných zdánlivých ekvivalentů jako talent apod. Obvykle se směšují pojmy nadaný a talentovaný, stejně jako nadání (někdy i genialita) s vysokou inteligencí. V jednom z českých psychologických slovníků je pod heslem nadání uvedeno, že je to soubor vloh jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností, nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při tělesné a duševní činnosti. Mnozí namítnou, že v takovém případě se patrně nejedná o nadání, ale skutečně o vloh, talent. Jasno do problému nevnáší ani Akademický slovník cizích slov (Academia, 1995) uvádějící pod heslem talent, že se jedná o vysokou míru nadání, o mimořádnou schopnost člověka k jistým činnostem, zvláště uměleckým. Franz J. Mönks v knize Nadané dítě uvádí čtyři okruhy nadání jako modely založené na schopnostech, na kognitivních složkách zaměřujících se především na procesy zpracování informací, dále modely orientované na výkon a konečně sociokulturně orientované modely (Grada Publishing, 2002). Poslední pokus o identifikaci pojmu nadání uvedme citací z Pedagogického slovníku : „Nadání, synon. talent, je dosud málo prozkoumaný, a proto obtížně definovatelný jev. Znamená schopnosti člověka pro takové výkony určitých činností intelektuálního nebo fyzického charakteru, které se mohou jevit jako výjimečné ve srovnání s běžnou populací. Podle některých teorií je nadání přirozenou vlastností každého normálního jedince (každý má dispozice k něčemu). V pedagogickém pojetí převládá tradiční představa o nadání jako o výjimečné složce osobnosti některých jedinců, zejména nadání intelektuálního typu (např. osvojování cizích jazyků, umělecký talent aj.)“ (Průcha, J. a kol. Pedagogický slovník. Praha : Portál, 2001, s.131).

Vycházejíce z posledně uvedené definice nadání dospějeme ke dvěma podstatným závěrům. Nejprve je třeba odmítnout identifikaci pojmu nadaný žák s jeho inteligenčním kvocientem (IQ). Howard Gardner v jedné ze svých novějších prací Dimenze myšlení (Portál, 1999) uvádí teorii rozmanitých inteligencí, a to inteligenci verbální, logicko-matematickou, prostorovou, hudební, tělesně-kinestetickou, interpersonální a intrapersonální. Výčet byl v současnosti ještě

rozšířen. Takto stratifikovanou problematiku rozhodně nelze postihnout testovou baterií IQ.

Další závěry vyplývající z definice nadání v Pedagogickém slovníku nacházíme ve spojitosti se jménem prof. Joan Freemanové z middlessexské univerzity ve Velké Británii. Problému identifikace nadaných dětí zasvětila tři desítky let svého odborného působení, které v poslední době rozšířila i na území ČR.

V naší teprve poněkud se emancipující společnosti stále ještě ve značné míře přetrvává podezřivý, až nedůvěřivý vztah k elitám. Situace nadaných dětí v českých školách tím více souzní s citovanou větou G. B. Shawa, i když i jinde jsou nadané děti vyznačující se nezvyklou kreativitou a aktivitou přijímány nezřídka jako prvek znesnadňující práci učitele. Škola bývá svými stereotypy pro nadané žáky často až nepřátelským prostředím. Joan Freemanová je vstřícná, prosazuje právo nadaných dětí na adekvátní způsob vzdělávání a poukazuje na potencionální přínos takových jedinců ve prospěch celé společnosti. Pojetí nadaných žáků kategorizuje v geopolitických dimenzích. Podle Joan Freemanové tzv. Západ řadí do kategorie nadaných dětí asi 2 – 4 % dětské populace, kdežto Východ předjímá určitý potenciál u většiny dětí, ve smyslu laického tvrzení, že „každé dítě je na něco dobré“. Mezi nadané zařazuje kolem 15 % populace dětského věku. Takto chápanému západnímu školství se vymyká Japonsko, kde úspěch žáka je současně úspěchem učitele, výsledkem jeho práce s dítětem. Pojetí nadaných dětí v České republice odpovídá podle Joan Freemanové Západu, tedy 2 – 4 % populace. Pro vývoj a rozvoj naší občanské společnosti by bylo zřejmě přínosnější, kdyby se čeští učitelé přiklonili k japonskému modelu a své úsilí směřovali k zatím hypotetickým 15 % školáků.

Situaci v českých školách co se týče postavení a možností nadaných žáků do jisté míry reflektoval výzkum realizovaný v letech 2001/2002 v deseti bývalých okresech ČR, a to ve dvou demograficky diferencovaných regionech (Ostravsko a jižní Morava). Návratnost 600 distribuovaných dotazníků činila slušných 68 %, což může demonstrovat jak neočekávaně pozitivní vztah k tématu, tak disciplinovanost pedagogů vyplývající ze zažité profesní submisivity. Detailní analýza výsledků výzkumu není cílem této stati, avšak svým vyzněním je dané šetření v každém případě příslibem kladného vývoje našeho školství v dané problematice. Trend nastoupený katedrami speciální pedagogiky na pedagogických fakultách by měl pokračovat a košatět. Jelikož nelze předpokládat, že by se výchovně vzdělávací proces nadaných dětí mohl a měl optimálně soustředit výhradně do speciálních tříd a škol, je třeba zajistit všem učitelům základních škol a taktéž učitelkám škol mateřských patřičnou profesní úroveň přípravou pre- i postgraduální, kteréhožto úkolu by se opět měly ujmout katedry speciální pedagogiky. Tento model se ve světě již osvědčil.

V Olomouci dne 11.ledna 2004

Doc. PaedDr. Alžběta Peutelschmiedová, Ph.D.
Katedra speciální pedagogiky PdF UP Olomouc

Literatura:

Gardner, H. *Dimenze myšlení*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-279-3.

Mönks, F. J. *Nadané dítě*. Praha : Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0445-5.

Průcha, J. a kol. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.